

כ"ה תשרי, תשע"ח
15 אוקטובר, 2017

עברית כשפה שניה לתלמידים דוברי ערבית ממצאי תשע"ז

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) מתכבדת להציג ממצאים ממחקר העוסק בהוראת תחום העברית כשפה שניה בבתי ספר דוברי ערבית בישראל.

העברית היא השפה העיקרית והרווחת בישראל. בשפה זו מתנהלים רוב מוסדות המדינה, וגופים ציבוריים ופרטיים רבים עושים בה שימוש שוטף. זו השפה שבה מלמדים במרבית המוסדות להשכלה גבוהה, באוניברסיטאות ובחלק גדול מהמכללות. מרבית כלי התקשורת הכתובה והאלקטרונית המרכזיים (רדיו, טלוויזיה, אינטרנט) הם בעברית וזו השפה הרווחת בחיי היומיום ברחוב, בשלטי חוצות, בקניונים ועוד.

השליטה בשפה העברית היא, אפוא, תנאי הכרחי להשתלבות בחברה הישראלית, בחיי היום יום, במוסדות ההשכלה הגבוהה ובשוק העבודה. חשוב שכל אזרחי המדינה ישלטו היטב בעברית וירכשו מיומנויות אורייניות כגון קרוא וכתוב, הבנת הנשמע ויכולת לדבר ולתקשר בעברית.

מטרת המחקר היא להעריך את תחום העברית כשפה שניה בבתי ספר יסודיים דוברי ערבית. הערכת התחום מתמקדת בשני היבטים עיקריים – הישגים לימודיים של תלמידים לקראת סיום בית הספר היסודי (כיתה ו') וההקשר שבו מתקיימת ההוראה והלמידה בבתי הספר. המחקר נערך מידי שנה, החל משנת תשע"ד, והוא מאפשר לעקוב אחר מגמות ושינויים לאורך זמן ולנטר אותם, ברמה הארצית והמגזרית.

בשנת הלימודים תשע"ז, נערך המחקר בקרב מדגם ארצי מייצג של 4,493 תלמידים ו-355 מורים המלמדים עברית בכיתות ו' ב-198 בתי ספר דוברי ערבית במגזרים הערבי, הבדואי והדרוזי. המבחן בשפה העברית הועבר בחודש פברואר 2017. סקרי המורים הועברו במהלך החודשים מאי-יוני 2017.

סולם הציונים של המבחן נקבע כך שבשנת הבסיס (תשע"ד) ממוצע הציון הכולל היה 500 נקודות וסטיית תקן 100 נקודות. הציון הכולל בשנים תשע"ה-תשע"ז כויל לסולם זה, מה שמאפשר להשוות את הישגי התלמידים בין מחזור אחד למשנהו.

בשנת תשע"ז התבצע הליך "קביעת תקנים" אשר נועד לסייע בפירוש תוצאות המבחן. בהליך זה חולק סולם הציונים לשש רמות בקיאות על ידי מומחים בתחום הדעת, וכל תלמיד סווג לאחת מן הרמות. כל רמת בקיאות מלווה בתיאור המסביר מה התלמידים ברמה זו מצליחים לבצע בדרך כלל. שיעורי התלמידים ברמות הבקיאות השונות מלמדים ביתר פירוט על המידה בה התלמידים רכשו את הידע והמיומנויות הנדרשים על פי תכנית הלימודים.

להלן יפורטו הממצאים העיקריים שעלו במחקר.

הדוח המלא וחומרים נוספים נמצאים באתר האינטרנט של ראמ"ה בקישור:

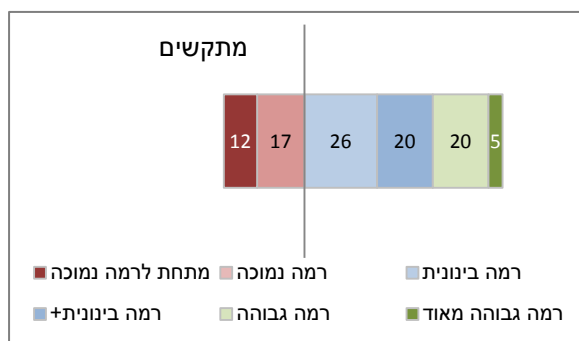
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/MivchanimArtzyim/Ivrit_Araviv_dochot.htm

ממצאים עיקריים: הישגי תלמידים, עמדות תלמידים ועמדות מורים

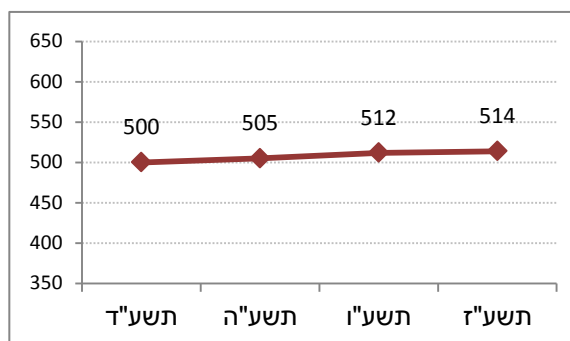
א. הישגי התלמידים

- לאורך השנים תשע"ד-תשע"ז חלה עלייה מתונה של 14 נקודות בממוצע ציוני כלל התלמידים במבחן בעברית לדוברי ערבית (500 בתשע"ד, 505 בתשע"ה, 512 בתשע"ו ו-514 בתשע"ז). עם זאת, בשנת תשע"ז לא נרשם שינוי של ממש בהישגי התלמידים בהשוואה לשנה הקודמת.
- בשנת הלימודים תשע"ז הישגיהם של 29% מהתלמידים נמצאו בשתי רמות הבקיאות הנמוכות (17% ברמה נמוכה ו-12% מתחת לרמה נמוכה) והישגיהם של 25% מהתלמידים נמצאו בשתי רמות הבקיאות הגבוהות (20% ברמה גבוהה ו-5% ברמה גבוהה מאד).
- לאורך השנים שיעור התלמידים ברמות הנמוכות ירד במעט (33% בשנת תשע"ד לעומת 29% בשנת תשע"ז), ושיעור התלמידים ברמות הבקיאות הגבוהות נשאר ללא שינוי (כ-25%).

שיעור התלמידים לפי רמות בקיאות (%) - תשע"ז
כלל דוברי הערבית

ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך השנים
כלל דוברי הערבית

מה תלמידים ברמת בקיאות נמוכה מצליחים לבצע:

תלמידים ברמת בקיאות נמוכה מסוגלים להבין את המשמעות הגלויה של יחידת שיח קצרה, להבין הוראות פשוטות מושמעות או כתובות ברמת משפט ולבצען ולסדר מילים נתונות לכדי משפט פשוט תקני מבחינה תחבירית. תלמידים ברמה זו הם מתחת לסף המאפשר הערכה בהבעה בכתב. תלמידים שהישגיהם מתחת לרמה הנמוכה אינם מסוגלים לבצע אף זאת.

מה תלמידים ברמת בקיאות גבוהה מצליחים לבצע:

תלמידים ברמת בקיאות גבוהה מסוגלים לפענח מילים באופן מלא, להסיק מסקנות מטקסט ולהביע דעה אישית ומנומקת בזיקה לטקסט ולכתוב טקסט לכיד ותקני עם אוצר מילים עשיר למדי אשר יש בו רעיונות מפותחים ומגוונים.

הישגים לפי מגזרים:

- קיימים הבדלים בהישגים של תלמידים ממגזרים שונים. בכל השנים שנמדדו, הישגיהם של תלמידים במגזר הדרוזי היו הגבוהים ביותר ושל תלמידים במגזר הבדואי היו הנמוכים ביותר; הישגיהם של התלמידים במגזר הערבי נמצאים בתווך ביניהם. עם זאת, ישנם הבדלים בדפוסי השינוי בהישגים לאורך השנים של כל אחד מהמגזרים.

המגזר הבדואי:

- לאורך השנים תשע"ד-תשע"ז חלה עלייה ניכרת של 40 נקודות בהישגי תלמידים במגזר הבדואי במבחן בעברית (451 בתשע"ד, 467 בתשע"ה, 465 בתשע"ו ו-491 בתשע"ז). בשנת תשע"ז נרשמה עלייה גדולה של 26 נקודות בהשוואה לשנה קודמת.
- השיפור בהישגי תלמידים במגזר הבדואי בא לידי ביטוי גם בירידה עקבית לאורך השנים בשיעור התלמידים המתקשים שהישגיהם בשתי הרמות הנמוכות (מ-53% בתשע"ד ל-36% בתשע"ז). בשנת תשע"ז עלה שיעור התלמידים שהישגיהם נמצאו בשתי רמות הבקיאות הגבוהות (מכ-10% בשנים תשע"ד-תשע"ו ל-17% בתשע"ז).

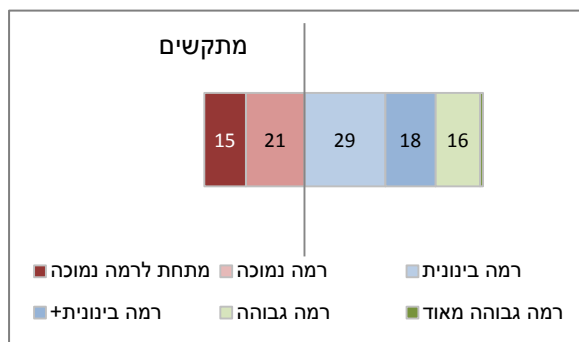
המגזר הדרוזי:

- לאורך השנים תשע"ד-תשע"ז חלה עלייה קלה של 8 נקודות בהישגי התלמידים במגזר הדרוזי במבחן בעברית (551 בתשע"ד, 556 בתשע"ה, 571 בתשע"ו ו-559 בתשע"ז). בשנת תשע"ז נרשמה ירידה של 12 נקודות אשר צמצמה את העלייה שהתרחשה עד תשע"ו.
- בשנת תשע"ז, בהשוואה לשנה קודמת תשע"ו, נרשמה עלייה קלה בשיעור תלמידי המגזר הדרוזי שהישגיהם נמצאו בשתי רמות הבקיאות הנמוכות (מ-13% בתשע"ו ל-17% בתשע"ז) וירידה בשיעור התלמידים בשתי הרמות הגבוהות (מ-52% בתשע"ו ל-43% בתשע"ז). בהשוואה בין שנת המחקר הנוכחית תשע"ז לשנת הבסיס תשע"ד לא חל שינוי משמעותי - כ-40% מהתלמידים נמצאו בשתי רמות הבקיאות הגבוהות וכ-15% בשתי רמות הבקיאות הנמוכות.

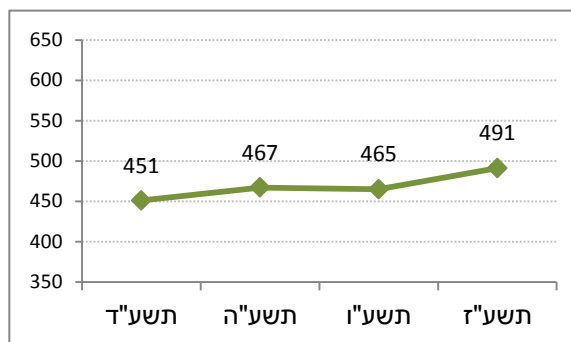
המגזר הערבי:

- בקרב המגזר הערבי לא נרשם שינוי של ממש לאורך השנים תשע"ד-תשע"ז בהישגי התלמידים במבחן בעברית (513 בתשע"ד, 512 בתשע"ה, 522 בתשע"ו ו-516 בתשע"ז). בשנת תשע"ז נרשמה ירידה של 6 נקודות בהשוואה לתשע"ו, אשר ביטלה את העלייה שנרשמה בין תשע"ה לתשע"ו.
- בדומה להיעדר שינוי בציון הממוצע, גם בשיעורי התלמידים ברמות הבקיאות השונות לא חל שינוי לאורך השנים - בכל השנים הישגיהם של כרבע מהתלמידים נמצאו בשתי רמות הבקיאות הגבוהות, וכרבע בשתי רמות הבקיאות הנמוכות.

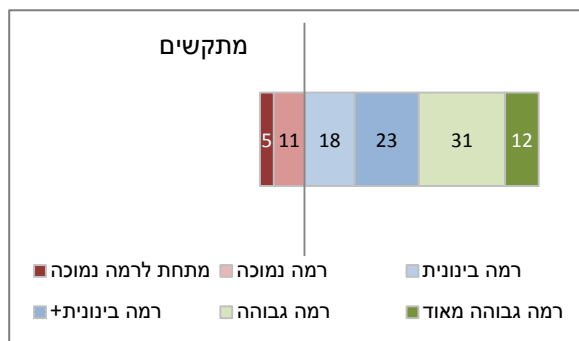
שיעור התלמידים לפי רמות בקיאות (%) - תשע"ז
המגזר הבדואי

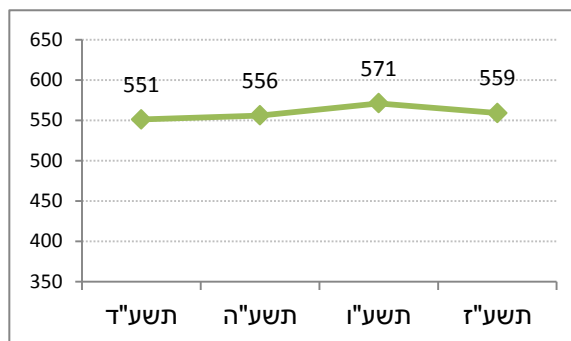
ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך השנים
המגזר הבדואי

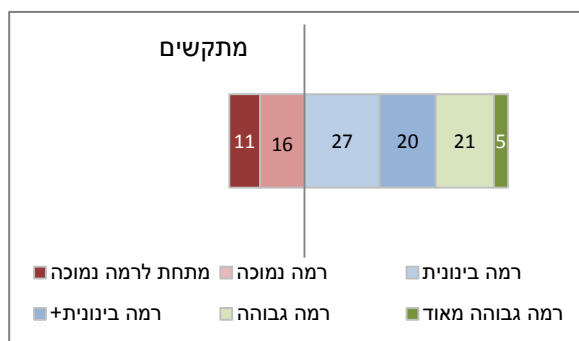
שיעור התלמידים לפי רמות בקיאות (%) - תשע"ז
המגזר הדרוזי

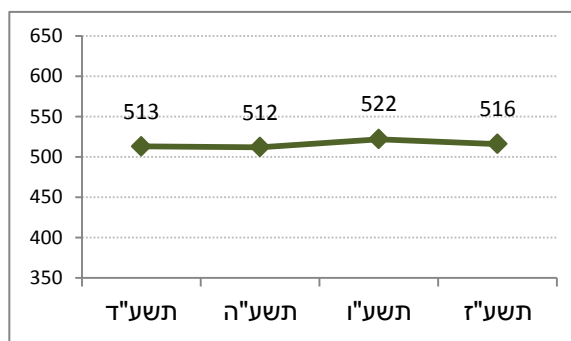
ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך השנים
המגזר הדרוזי

שיעור התלמידים לפי רמות בקיאות (%) - תשע"ז
המגזר הערבי

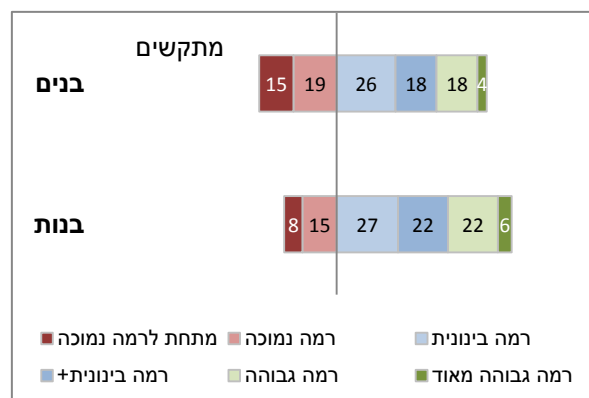
ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך השנים
המגזר הערבי

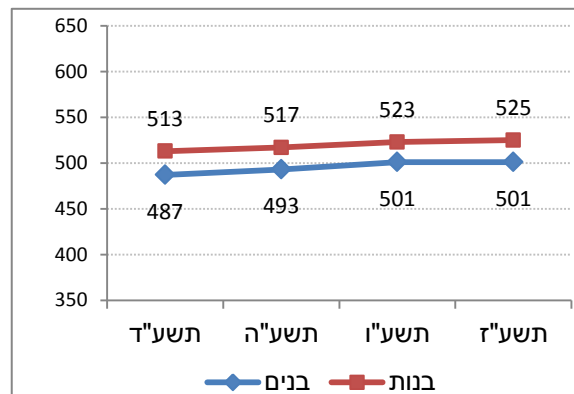
הישגים לפי מגדר:

- הישגי הבנות בעברית גבוהים מהישגי הבנים. בשנת תשע"ז הציון הממוצע של הבנות היה גבוה ב-24 נקודות מהציון הממוצע של הבנים, זאת בדומה לפערים בשנים קודמות.
- בשתי רמות הבקיאות הנמוכות נמצאו 34% מהבנים לעומת 23% מהבנות. מאידך, בשתי רמות הבקיאות הגבוהות נמצאו 28% מהבנות לעומת 22% מהבנים. יצוין עוד כי 15% מהבנים נמצאו מתחת לרמת הבקיאות הנמוכה (לעומת 8% מהבנות).

שיעור התלמידים לפי רמות בקיאות (%) - תשע"ז
לפי מגדר, כלל דוברי הערבית

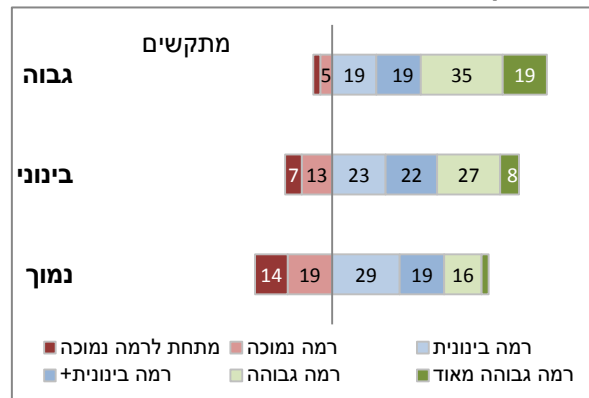
ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך השנים
לפי מגדר, כלל דוברי הערבית

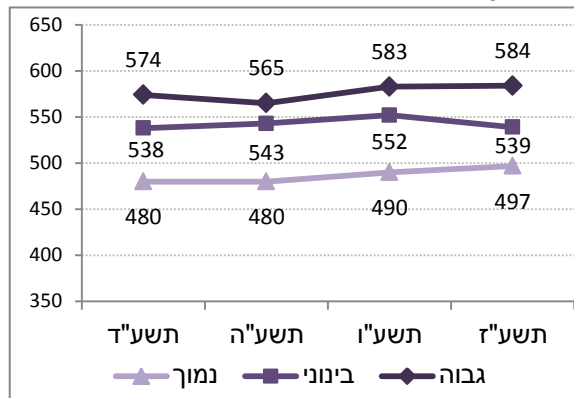
הישגים לפי רקע חברתי-כלכלי:

- בשנת תשע"ז, בדומה לשנים קודמות, נמצאו פערים ניכרים בין תלמידים מרקע חברתי-כלכלי שונה – ככל שהרקע החברתי-כלכלי גבוה יותר, כך ההישגים גבוהים יותר. ממוצע הציונים של תלמידים מרקע חברתי-כלכלי גבוה הוא 584 נקודות, של תלמידים מרקע בינוני 539 נקודות ושל תלמידים מרקע נמוך 497 נקודות.
- בהסתכלות על רמות הבקיאות עולה כי ככל שהרקע החברתי-כלכלי גבוה יותר שיעור התלמידים בשתי הרמות הגבוהות גבוה יותר (19% מהתלמידים מרקע נמוך, 35% מהתלמידים מרקע בינוני ו-54% מהתלמידים מרקע גבוה) ושיעור התלמידים בשתי רמות הבקיאות הנמוכות, נמוך יותר (8%, 20% ו-33% בהתאמה).

שיעור התלמידים לפי רמות בקיאות (%) - תשע"ז
לפי רקע חברתי-כלכלי, כלל דוברי הערבית

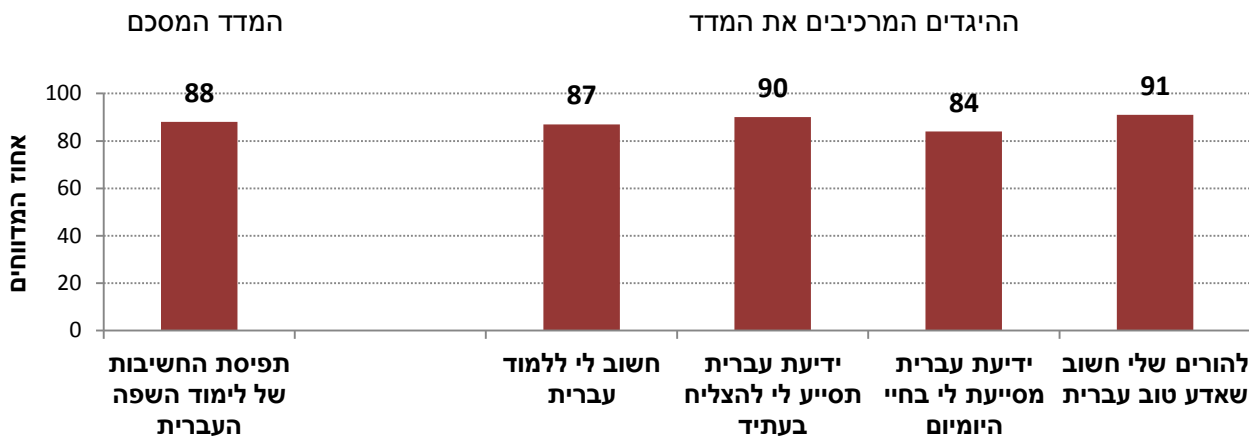
ממוצעי הציון הכולל במבחן לאורך השנים
לפי רקע חברתי-כלכלי, כלל דוברי הערבית

ב. עמדות תלמידים כלפי לימודי השפה העברית

- מרבית התלמידים דוברי הערבית הביעו עמדות חיוביות כלפי חשיבות לימודי השפה העברית. התלמידים דיווחו שידיעת השפה העברית תסייע להם להצליח בעתיד (90%), ושיעור מעט נמוך יותר דיווחו שידיעת העברית מסייעת להם בחיי היום יום (84%). התלמידים ציינו כי חשוב להם ללמוד עברית (87%) ואף שלהוריהם חשוב שידעו טוב עברית (91%).
- מרבית התלמידים דיווחו כי הם נחשפים למגוון דרכים של הוראת השפה העברית בבית הספר. התלמידים דיווחו שהמורה מעודדת אותם לדבר עברית בשיעורים (86%), ושהם נוהגים לדבר עברית בשיעורים (72%). בנוגע לדרכי הוראה אחרות שנבדקו, מרבית התלמידים דיווחו שהם לומדים דקדוק של השפה העברית (86%), שהם נוהגים לקרוא באופן עצמאי טקסטים (75%) ושיעור נמוך יותר דיווחו על עיסוק במטלות כתיבה של קטעים קצרים בעברית (62%).
- כמחצית מהתלמידים דיווחו על שימוש בשפה העברית גם מחוץ לבית הספר. התלמידים דיווחו כי הם מאזינים לשירים בעברית (65%), ושיעור נמוך יותר דיווחו על שיחה בעברית עם אנשים מחוץ לבית (47%), צפייה בטלוויזיה ובסרטים בעברית (40%) ועל קריאה וכתבייה באינטרנט בעברית (39%).
- באשר לחשיפה לשפה העברית בסביבה הקרובה של התלמידים, נמצא כי 70% מהתלמידים דיווחו שהם מבקרים בתדירות גבוהה באזורים בהם מדברים עברית (למשל קניונים); שיעור נמוך יותר דיווחו שהם שומעים אנשים מדברים בעברית באזור מגוריהם (44%). בנוסף, התלמידים דיווחו בשיעורים גבוהים כי יש בביתם ספרים ועיתונים בעברית (87%).
- מרבית התלמידים הביעו תחושה של מסוגלות עצמית בשפה העברית. התלמידים דיווחו שהם יכולים להבין דברים שהם קוראים בעברית (76%) או שומעים בעברית (70%), ושהם יכולים לשוחח עם אנשים בעברית (68%).
- מרבית התלמידים דוברי הערבית נהנים מלימוד השפה העברית ומתעניינים בה. התלמידים דיווחו שהם נהנים ללמוד עברית בבית הספר (75%), וכשני שלישים מהם דיווחו כי עברית היא אחד המקצועות האהובים עליהם בבית הספר.

תפיסת החשיבות של לימוד השפה העברית בעיני התלמידים בשנת תשע"ז כלל דברי הערבית

ג. עמדות מורים כלפי הוראת השפה העברית

- מרבית המורים לעברית בכיתות ו' דיווחו כי הם מטפחים בקרב תלמידיהם מיומנויות של הבנת הנקרא (95%), ידע לשוני בעברית (84%) ושפה דבורה (84%). המורים דיווחו בשיעורים נמוכים יותר על טיפוח מיומנויות של הבעה בכתב (71%) ושל הבנת הנשמע והאזנה (59%).
 - מרבית המורים לעברית דיווחו כי הם מקיימים שיח בעברית במהלך השיעורים. הרוב המכריע של המורים דיווחו כי את רוב השיעור הם מנהלים בשפה העברית (92%). בשיעורים נמוכים במעט הם דיווחו כי בכיתה מתקיימים דיונים בעברית בנושאים שונים (82%), וכי התלמידים עונים בעברית לשאלות שהם שואלים (73%).
 - הגורמים המקשים ביותר על הוראת העברית בעיני המורים הם מחסור בשעות הדרכה של מדריכים לעברית ומחסור בשעות לימוד עברית (48%-ו-42% בהתאמה דיווחו על פגיעה בינונית או רבה באיכות ההוראה). בשיעורים נמוכים יותר דיווחו המורים כי איכות ההוראה נפגעת ממחסור בצידוד להוראת עברית (37%), ממחסור בהשתלמויות בתחום העברית (36%) וממחסור בכלים טכנולוגיים (31%).
- יש לציין כי שיעור המורים שדיווחו על מחסור בשעות הוראה ירד בשנת תשע"ז בהשוואה לשנים קודמות (51% בשנים תשע"ה ו-תשע"ו לעומת 42% בשנת תשע"ז).

הגורמים המקשים על הוראת העברית בבית הספר על פי דיווחי מורים בשנת תשע"ז כלל דוברי הערבית

